

**ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР
МВС УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ****STATE SCIENTIFIC RESEARCH EXPERT FORENSIC CENTER OF THE MIA
OF UKRAINE IN THE SYSTEM OF ANTI-CRIME SUBJECTS**

**Коротаєв В.М., к.ю.н., доцент, заслужений юрист України, академік Української академії наук,
судовий експерт вищої категорії, директор**

Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ

У статті зроблено аналіз законодавчого та теоретичного тлумачення таких понять як «правоохоронні органи» та «суб'єкти протидії злочинності». Зроблено висновок про те, що «правоохоронні органи» це виключно державні органи, що здійснюють правоохоронну функцію, яка полягає передусім у забезпеченні національної безпеки України, а «суб'єкти протидії злочинності» це державні та недержавні інституції, що виконують функції щодо протидії злочинності: боротьби, превенції, наукового забезпечення, координації тощо. Результативність діяльності державних органів щодо протидії злочинності багато в чому залежить від якісного науково-експертного забезпечення, що досягається за рахунок існування системи суб'єктів судово-експертної діяльності. Ролі та місце Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України у системі суб'єктів протидії злочинності необхідно розглядати в контексті повноважень МВС України та Експертної служби. Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України є державною спеціалізованою установою судової експертизи, що належить до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України та є головним підрозділом Експертної служби МВС України, яка належить до сфери управління МВС як головного органу, що забезпечує формування державної політики у сферах, пов'язаних із забезпеченням правопорядку та національної безпеки України. Зазначене вказує на те, що Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України може вступати у правовідносини у трьох окремих напрямках залежно від свого статусу: 1) як самостійний окремий учасник правовідносин у взаєминах, що пов'язані виключно з його діяльністю; 2) як структурний елемент Експертної служби МВС України; 3) як елемент, що знаходиться у віданні та підпорядкуванні МВС України. При цьому слід зазначити, що Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України є ключовою ланкою у системі суб'єктів судово-експертної діяльності та інформаційно-довідковим ресурсом, що забезпечує правоохоронні органи відомостями та даними, необхідними для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

Ключові слова: забезпечення правопорядку, правоохоронні органи, суб'єкти протидії злочинності, судово-експертна діяльність.

The article analyses the legislative and theoretical interpretation of such concepts as "law enforcement agencies" and "subjects of crime prevention". It was concluded that "law enforcement agencies" are exclusively state bodies that perform a law enforcement function, which primarily consists in ensuring the national security of Ukraine, and "subjects of combating crime" are state and non-state institutions that perform functions related to combating crime: fight, prevention, scientific support, coordination, etc. The effectiveness of the activity of state bodies in combating crime largely depends on high-quality scientific and expert support, which is achieved due to the existence of a system of subjects of forensic and expert activity. The roles and place of the State Scientific Research Expert Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in the system of crime prevention entities must be considered in the context of the powers of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and the Expert Service. The State Research Expert Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine is a state specialized institution of forensic examination that belongs to the sphere of administration of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and is the main division of the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, which belongs to the sphere of administration of the Ministry of Internal Affairs as the main body that ensures the formation of state policy in areas related to ensuring law and order and national security of Ukraine. The above indicates that the State Scientific Research Expert Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine can enter into legal relations in three separate directions depending on its status: 1) as an independent individual participant in legal relations in relations related exclusively to its activities; 2) as a structural element of the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine; 3) as an element under the jurisdiction and subordination of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. At the same time, it should be noted that the State Scientific Research Expert Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine is a key link in the system of subjects of forensic and expert activity and an information and reference resource that provides law enforcement agencies with information and data necessary for the disclosure and investigation of criminal offenses.

Key words: law enforcement, law enforcement agencies, subjects of crime prevention, forensic expert activity.

Виконання державою правоохоронної функції забезпечується певною системою інституцій, які створюються та діють у відповідності до чинного законодавства. Основним Законом визначено основні засади, пріоритети та цінності, що є визначальними в діяльності органів державної влади. Відповідно до статті 19 Основного Закону «Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1]. Аналіз чинного законодавства та наукових розробок стосовно системи правоохоронних органів України та суб'єктів протидії злочинності дозволяє визнати відсутність чітких дефініцій та кола таких суб'єктів. Це породжує певні дискусії, які носять переважно теоретичний характер. Такий стан можна пояснити динамічністю протидії злочинності, суттєвою особливістю якої є протистояння та суперництво сторін – злочинності у різних її формах з одного боку, та державних та суспільних інсти-

туцій – з іншого. Результативність діяльності державних органів в цьому сенсі багато в чому залежить від якісного науково-експертного забезпечення, що досягається за рахунок існування системи суб'єктів судово-експертної діяльності. Одним із таких суб'єктів є Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України (далі – ДНДЕКЦ МВС України).

Проте без певного узагальнення та систематизації учасників таких правовідносин, їх повноважень і можливостей забезпечувати підґрунтя для системної та цілеспрямованої роботи в цій сфері досить складно. В цьому розумінні слід визначитись із такими поняттями як «злочинність», «правоохоронні органи» та «суб'єкти протидії злочинності».

«Злочинність» це категорія, яка є об'єктом дослідження таких юридичних галузей знань як кримінологія, криміналістика, оперативно-розшукова діяльність. Фахівці в сфері криміналістики та оперативно-розшукової діяльності досліджують злочинність з точки зору механізму підготовки та скоєння злочинів, закономірностей утворення слідів та перебігу окремих процесів, способів

приховування злочинної діяльності й уникнення відповідальності та інших обставин злочинної діяльності, на підставі чого розробляються практичні рекомендації щодо виявлення, розкриття, розслідування та профілактики скоєння кримінальних правопорушень та притягнення винних осіб до відповідальності. Тому термін злочинність використовується переважно для узагальнення окремих видів злочинної діяльності або ж виокремлення її форм, наприклад, «кіберзлочинність», «наркозлочинність», «організована злочинність» тощо.

У кримінології злочинність розглядають передусім як соціальне явище і оперують різними підходами до визначення цього поняття. Так вітчизняні фахівці виділяють широке та «стисле» («операційне» або «робоче») визначення цього терміну. У широкому сенсі злочинність визначається як «обумовлене умовами суспільного життя, негативне, соціально-правове, відносно масове, історично мінливе явище, яке проявляється у постійному вчиненні частиною членів суспільства у різних сферах його життєдіяльності сукупності діянь, які заподіюють шкоду іншим членам суспільства або суспільству в цілому, і через це є забороненими законом про кримінальну відповідальність», а у стисломому як «сукупність злочинів (включаючи всі його елементи – діяння, особи, які їх вчинили, безпосередні наслідки), вчинених на певній території за певний період часу» [2, с. 56].

На законодавчому рівні хоча і досить часто оперують поняттям «злочинність», його визначення фактично не надається, при цьому розуміється воно в контексті певної сукупності кримінальних правопорушень. Так, наприклад, в Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» під «організованою злочинністю» розуміється «сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються у зв'язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань» [3], а в Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» використовується термін «кіберзлочинність» під яким розуміють «сукупність кіберзлочинів», а «кіберзлочин (комп'ютерний злочин)» – це «суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України» [4].

Аналізуючи чинне законодавство щодо тлумачення понять «правоохоронні органи» та «суб'єкти протидії злочинності», слід звернути увагу на те, що основні положення національної безпеки України, визначення системи органів державної влади у сферах національної безпеки і оборони та розмежування їх повноважень визначено Законом України «Про національну безпеку України». У ст. 1 цього Закону визначаються такі поняття як «громадська безпека і порядок», «національна безпека України», «національні інтереси України», «сектор безпеки і оборони», «сили безпеки», «сили оборони» тощо [5]. Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» силами безпеки визнаються «правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України» [5]. Також у цьому Законі «національна безпека України» визначається як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз», а «національні інтереси України» як «життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» [5].

З огляду дефініцій визначених у цьому Законі розмежовуються такі поняття як «правоохоронні органи», «розвідувальні органи», «державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями», «сили цивільного захисту». При цьому, не обмежуючись таким переліком, законодавець виділяє суттєву рису – покладення на них функцій із забезпечення національної безпеки України.

Згідно із абз. 1 п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» до правоохоронних органів належать «органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції» [6]. З огляду такого визначення можна зазначити, що суттєвою їх ознакою є здійснення правозастосовних або правоохоронних функцій при цьому сам перелік не є вичерпним.

Як можна побачити із підручників з теорії держава та права, де надано визначення та тлумачення функцій держави, під правоохоронною функцією держави розуміють «забезпечення охорони конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності і правопорядку, довілля, встановлених і регульованих правом усіх суспільних відносин» [7, с. 48] або «контроль за неухильним дотриманням конституції та законів, встановлення і притягнення до юридичної відповідальності винних у їх порушеннях» [8, с. 66]. Що ж стосується поняття «правозастосування», то переважає точка зору, що це державно-владна діяльність. Так, наприклад, зазначається що це «діяльність щодо прийняття індивідуальних рішень уповноваженими органами публічної влади у конкретних справах на основі правових норм» [9, с. 187].

Якщо аналізувати законодавство, що регулює відносини протидії організованій злочинності, як одній із найнебезпечніших форм злочинності, то можна побачити перелік певних суб'єктів, які відносяться до «системи органів», що здійснюють боротьбу з нею. Так, згідно із пунктом 1 ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» до системи органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю в Україні відносяться дві групи: «а) спеціально створені для боротьби з організованою злочинністю державні органи; б) державні органи, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них інших основних функцій» [3] Також в цій статті деталізовано перелік таких органів держави.

Відповідно до Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р (далі – Стратегія) «формування ефективної системи інституційного забезпечення боротьби з організованою злочинністю здійснюється з урахуванням утворення нових правоохоронних інституцій», при цьому виокремлено наступні функції: боротьба з організованою злочинністю; превенція організованої злочинності; наукове забезпечення у сфері боротьби з організованою злочинністю; координація у сфері боротьби з організованою злочинністю. До суб'єктів, що виконують такі функції, відповідно до Стратегії віднесено досить широке коло державних та недержавних інституцій («інститутив громадянського суспільства») [10]. Отже, у цьому підзаконному акті такі суб'єкти не обмежуються суто державними органами, для чого використовується такі поняття та словосполучення як «система інституційного забезпечення боротьби з організованою злочинністю» та «правоохоронні інституції».

Аналізуючи чинне законодавство щодо визначення суб'єктів, котрі беруть участь у забезпеченні національної безпеки України, можна також побачити словосполучення «органи правопорядку». Так, у Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схваленому Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023 оперують саме таким словосполученням, при цьому у заключних положеннях вказано, що цей план «застосовується, зокрема, до органів прокуратури, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, Служби безпеки України та Державної митної служби України» [11].

Завершуючи аналіз чинного законодавства щодо розуміння законодавцем поняття «правоохоронні органи» слід звернутися до Основного Закону. Хоча у ньому і немає визначення такого поняття, проте у частині 3 статті 17 зазначено, що «забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організації і порядок діяльності яких визначаються законом» [1].

У судовій практиці показовим буде Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 серпня 2023 року по справі № 633/195/17 (провадження № 13-39 кс 23), в якій суд виснував наступне: «До правоохоронних органів слід відносити органи державної влади, визначені в законах України як правоохоронні чи такі, що здійснюють закріплену за ними на законодавчому рівні правоохоронну функцію» [12]. Отже, позиція суду полягає тому, що правоохоронними є органи державної влади, визначені як правоохоронні або здійснюють правоохоронну функцію.

Узагальнюючи попередні результати проведеного аналізу чинного законодавства щодо визначення поняття «правоохоронні органи», можна зробити однозначний висновок, що такі органи є виключно державними органами, які згідно Конституції та Законів України наділені певними повноваженнями у сфері забезпечення національної безпеки України (державної безпеки).

Аналізуючи наукові публікації можна помітити те, що існує досить жвава дискусія щодо визначення кола суб'єктів, що належать до «правоохоронних органів» та «суб'єктів протидії злочинності» саме з огляду їх приналежності до державних органів. При цьому для позначення «суб'єктів протидії злочинності» також використовують, наприклад, такі словосполучення як «суб'єкти запобігання злочинності» або «суб'єкти запобіжної діяльності». Серед вчених, хто звертав увагу на сутність цих понять можна назвати таких як О.М. Бандурка, О.І. Безпалова, Д.М. Белов, М.В. Белова, В.Б. Бутенко, Л.М. Давиденко, О.Ю. Дудченко, А.П. Закалюк, І.М. Коваль, В.І. Московець, С.О. Островський, М.О. Свірін, О.Л. Соколенко, В.Ю. Терехов, І.І. Швед, В.І. Шкіндюк, С.С. Шрамко.

Не вдаючись до широкої дискусії з обраними науковцями точками зору, в цьому контексті слід звернути на суттєву особливість цих дискусій. Фактично всі вони точаться навколо двох питань: «Чи можуть бути правоохоронні органи чи суб'єкти протидії злочинності недержавними органами, і якщо, так, то хто (які суб'єкти) до них відноситься?» Для прикладу візьмемо кілька публікацій з цього приводу, які містять узагальнення з означених питань. Так, Д. Белов, М. Белова та І. Швед зазначають, що сьогодні «в українському адміністративному праві налічується від 17 до 80-ти правоохоронних органів залежно від конкретного змісту», при цьому аналізуючи різні точки зору на термін «правоохоронні органи» вказують, що «аналізуючи наведені точки зору, можна дійти загального висновку про те, що це питання досить складне, суперечливе, що неодноразово піднімається в науковій юридичній

літературі і вимагає особливого підходу» [13]. В. Бутенко під суб'єктами протидії злочинності пропонує «розуміти державні органи, державні й недержавні установи та організації, фізичних осіб, які здійснюють обумовлені їхньою компетенцією, правами або громадянським обов'язком заходи щодо організації протидії злочинності, припинення або попередження кримінальних правопорушень» [14].

Таким чином можна зазначити, що «правоохоронні органи» це виключно державні органи, що здійснюють правоохоронну функцію, яка полягає передусім у забезпеченні національної безпеки України, а «суб'єкти протидії злочинності» це державні та недержавні інституції, що виконують функції щодо протидії злочинності – боротьби, превенції, наукового забезпечення, координації тощо. Також слід підкреслити, що незважаючи на певну теоретичну та законодавчу невизначеність щодо визначення кола суб'єктів протидії злочинності, це не має впливу на результативність їх діяльності котра передусім залежить від нормативно-правових актів організаційно-розпорядчого характеру та налагодженої взаємодії між ними. В цьому сенсі важко не погодитись з Л.О. Мамчур, яка зазначає: «Правоохоронна діяльність є багатфункціональною та багатовекторною, і не може бути ефективною при застосуванні можливостей тільки окремо взятого суб'єкта правоохорони» [15, с. 30–31].

Відповідно до Наказу МВС України № 77 від 31.01.2017 року «Про затвердження положень про Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр та територіальні науково-дослідні експертно-криміналістичні центри МВС» (далі – Наказ МВС України № 77) ДНДЕКЦ МВС України – «це державна спеціалізована установа судової експертизи, що належить до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України та є головним підрозділом Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України» [16]. Отже, розглядати особливості ролі та місця ДНДЕКЦ МВС України у системі суб'єктів протидії злочинності необхідно в контексті повноважень МВС України та Експертної служби.

Згідно пункту 1 Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 878 від 28 жовтня 2015 р. (далі – Положення про МВС України) «МВС є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах: «забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг; захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні; цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності; міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів» [17].

Також МВС України є одним із ключових суб'єктів протидії організованій злочинності. Так, згідно розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 850-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю» МВС України та Національна поліція визначено є основними відповідальними виконавцями цього плану, а також зазначено, що до утворення Національного координатора («координаційного органу, який проводить моніторинг і дає оцінку стану реалізації цієї Стратегії, що повинен бути створений відповідно до Стратегії») його функції покладаються на МВС [18].

З огляду Положення про МВС України вбачається широке коло повноважень та дій, що покладаються на нього як центральний орган виконавчої влади. Серед них чітко простежуються ті види діяльності, які так чи інакше стосуються Експертної служби, при цьому більшість з них носять управлінський, організаційний та забезпечуючий характер [17].

Згідно із Наказом МВС України № 77 завданнями ДНДЕКЦ МВС України, що відносяться до діяльності, пов'язаної із протидією злочинності можна назвати наступні: «1) здійснення судово-експертної діяльності; 2) забезпечення в установленому порядку участі працівників ДНДЕКЦ як спеціалістів під час здійснення досудового розслідування та судового розгляду; 3) забезпечення функціонування криміналістичного обліку та обліку знарядь кримінальних правопорушень, інших об'єктів; 4) забезпечення функціонування інформаційно-пошукових систем (у тому числі тих, що входять до єдиної інформаційної системи МВС), оброблення персональних даних у межах повноважень, визначених законом, забезпечення режиму доступу до інформації; 5) здійснення спеціальних вибухотехнічних робіт з пошуку і знешкодження вибухонебезпечних предметів, пристроїв, що використовуються в терористичних цілях; 6) організація та забезпечення в установленому порядку професійного навчання та атестації працівників Експертної служби МВС, які залучаються для проведення судової експертизи» [16].

Таким чином з огляду нормативно-правих актів, котрі стосуються діяльності МВС України, Експертної служби МВС України та ДНДЕКЦ МВС України, слід враховувати те, що останній є державною спеціалізованою установою «судової експертизи, що належить до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України та є головним підрозділом Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України», яка, в свою чергу, є «системою державних спеціалізованих установ, які належать до сфери управління МВС» як центрального органу виконавчої влади, «діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України» та головного органу «у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики» у певних сферах, пов'язаних із забезпеченням правопорядку на та національної безпеки України.

Зазначене вказує на те, що ДНДЕКЦ МВС України може вступати у правовідносини у трьох окремих напрямках, залежно від свого статусу: 1) як самостійний окремий учасник правовідносин у взаєминах, що пов'язані виключно з його діяльністю; 2) як структурний елемент Експертної служби МВС України; 3) як елемент, що знаходиться у віданні та підпорядкуванні МВС України. При цьому слід зазначити, що ДНДЕКЦ МВС України є ключовою ланкою у системі суб'єктів судово-експертної діяльності та інформаційно-довідковим ресурсом, що забезпечує правоохоронні органи відомостями та даними, необхідними для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4178> (дата звернення: 08.04.2024).
2. Кримінологія: підручник / О.М. Джуца, В.В. Василевич, В.В. Черней, С.С. Чернявський та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.В. Чернея; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Джуці. Київ, 2020. 612 с.
3. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (дата звернення: 08.04.2024).
4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 08.04.2024).
5. Про національну безпеку України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n7> (дата звернення: 08.04.2024).
6. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3781-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12> (дата звернення: 08.04.2024).
7. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник /Пер. з рос. — Харків, 2001. 656 с.
8. Теорія держави та права: навч. посіб. /С.В. Білозьоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова, А.М. Завальний, Н.В. Заяць та ін.; за заг. ред. С.Д. Гусарева, О.Д. Тихомирова. — К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
9. Тополевський Р.Б., Федіна Н.В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
10. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 08.04.2024).
11. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 08.04.2024).
12. Єдиний державний реєстр судових рішень. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396900> (дата звернення: 08.04.2024).
13. Byelov D., Shved I., Bielova M. Law enforcement function of the state: the role and place of prosecutor's offices. Uzhhorod National University Herald. Series: Law. 2023. Т. 1, № 76. С. 13–19. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.1.2> (дата звернення: 08.04.2024).
14. Бутенко, В. Б. Класифікація суб'єктів протидії злочинності: науково-методологічний аналіз. Наше право. 2022. № 1. С. 111–117. DOI: 10.32782/NP.2022.1.16.
15. Мамчур Л. О. Адміністративно-правові засади взаємодії правоохоронних органів України з публічними інституціями : Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Тернопіль, 2019. 220 с. URL: https://www.wunu.edu.ua/science/abstracts_of_theses/15266-mamchur-ldja-oleksandrivna.html. (дата звернення: 08.04.2024).
16. Про затвердження положень про Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр та територіальні науково-дослідні експертно-криміналістичні центри МВС. Наказ МВС України № 77 від 31.01.2017 р.: ІАС Консультант. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=0AIEYE0AA1> (дата звернення: 08.04.2024).
17. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п#Text> (дата звернення: 08.04.2024).
18. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 850-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2022-р#Text> (дата звернення: 08.04.2024).